

Наталія Салига, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Особливості системного підходу до організації навчально-виховного процесу у вищій школі.

Анотація. У статті досліджено особливості застосування системного підходу до організації навчально-виховного процесу у вищій школі. З'ясовано, що використання методології системного підходу дає змогу здійснити підготовку сучасного високопрофесійного фахівця, який би відповідав вимогам часу.

Ключові слова: освіта, навчально-виховний процес, вища школа, система, системний підхід.

Сучасний світ переживає докорінну зміну підходів до питань освіти і виховання. Державна національна програма „Освіта” (Україна ХХІ століття) передбачає знання і розуміння підростаючим поколінням загальнолюдських та національних цінностей, формування моральності, збереження репродуктивного, фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я нації [5, с.4]. Розв'язання цих завдань актуалізує нагальну потребу підвищення ефективності всіх напрямів освіти і виховання.

Проблеми освіти в цілому та навчально-виховного процесу як важливої її складової постійно перебувають в центрі наукової думки. Різним проблемам освіти та стратегії її розвитку присвячені праці сучасних українських вчених А.Алексюка, В. Андрущенко, В. Бега, І. Зязюня(а), В. Кременя, В. Андрущенко, В. Бега, та інші.

Дослідники проблем вищої освіти В. Ананьїн, К.Гнезділова, С.Касярум, І.Княжева, З.Слепкань, О. Уваркіна та ін. в останній час все більше використовують системний підхід з позицій синергетики, який представляє

міждисциплінарний напрям наукових досліджень вивчення закономірностей і принципів, що лежать в основі процесів самоорганізації в різних системах: фізичних, біологічних, технічних і соціальних. Здатність систем до самоорганізації й саморозвитку має особливе значення в сучасному педагогічному процесі тому, що синергетичний принцип у педагогіці обґрунтовує можливість навчання як через передання знань студенту безпосередньо педагогом, так і через спонтанні, суб'єктивні процеси пізнання без участі педагога. Тому для педагогічного процесу як системи відкритого типу, якій характерні нелінійні та багаточисельні зв'язки, необхідно обирати різні форми й методи організації та управління навчальним процесом і використовувати системний підхід як методологічну основу для більш ефективного та якісного функціонування. Підвищення рівня системності навчально-виховного (педагогічного) процесу сприяє ефективнішому формуванню нової генерації конкурентоспроможних фахівців через систематизовані відповідним чином знання і цілісне засвоєння фахової теорії. Таким чином, використання в новітніх технологіях навчання та виховання методології системного підходу дає змогу здійснити поділ складних явищ дійсності на частини або елементи, визначити способи організації окремих частин (елементів) системи в єдине ціле, взаємопідпорядкувати елементи системи, їх взаємодію. Одним з елементів оптимізації навчально-виховного процесу та інструментом реалізації завдань мобільності студента і викладача є визнаний у Болоньї європейський стандарт – запровадження кредитно-модульної системи підготовки фахівців у вищій освіті. Проте, системний підхід реалізує на практиці принцип цілісного розгляду явищ у взаємозв'язку, а кредитно-модульна система підготовки фахівців відкриває нові можливості для розвитку системи вищої освіти в Україні [1, с.17-18].

Слід зазначити, що системний підхід як новий напрямок методології наукових досліджень сформувався в середині ХХ століття на основі загальної теорії систем. Творцем «загальної теорії систем» є австрійський вчений, біолог-теоретик Берталанфі Людвіг (1901-1971). Він є автором науково-

методологічної концепції дослідження об'єктів, що являють собою системи, одним із організаторів у 1954 р. «Товариства по дослідженням в області загальної теорії систем» і його щорічника «General Systems». У середині 50-х рр. ідеї Л.Берталанфі привернули увагу міжнародної наукової громадськості. Л. Берталанфі став основоположником цілого наукового напрямку, творцем загальної теорії систем. Він першим поставив саме завдання побудови цієї теорії. Загальна теорія систем мислилася ним як фундаментальна наука, що досліджує проблеми систем різної природи [6, с.26].

Системний підхід – це категорія, що не має єдиного визначення, оскільки трактується надто широко і неоднозначно. Ключовим поняттям даного підходу є «система». Поняття «система» зазнало тривалої еволюції і тільки з середини ХХ ст. стає одним з ключових філософсько-методологічних і спеціально-наукових понять. У гуманітарній сфері - це система стосунків, система моральних норм, система виховання, система навчання тощо. Спираючись на філософське тлумачення системи, сучасна педагогіка вищої школи застосовує поняття системи до вищої освіти та осмислює це соціокультурне явище з позиції системного підходу. Існує близько 40 визначень поняття «система», що отримали найбільше поширення в літературі. Система (від грець. systema - ціле, складене з частин; поєднання)[7, с.112].

Поняття система знайшло своє відображення у працях багатьох науковців. Зокрема, тлумачний словник трактує систему як ціле, складене з частин; з'єднання; У сучасній науковій літературі можна знайти кілька сотень його дефініцій. Найбільш популярним є визначення Л.фон Берталанфі: «Система - це комплекс взаємодіючих компонентів». Ми вважаємо, що система є не просто сукупністю безлічі одиниць, а єдністю відносин і зв'язків окремих частин, що і можлива лише завдяки структурі з великого числа взаємозалежних і взаємодіючих один з одним елементів. Так в практиці навчально-виховної діяльності педагоги займаються проектуванням і побудовою навчально-виховної системи, що є різновидом соціальних систем. На нашу думку,

навчально-виховна система – це безліч взаємозалежних компонентів, взаємодія яких сприяє реалізації у вищій школі функції ефективного формування особистості.

Поряд із поняттями «система», «виховна», «навчально-виховна система» існують і такі поняття, як: системність, компонент, структура, зв'язок та ін.. Засвоєння цих понять дасть можливість викладачеві, керівникові вищого навчального закладу більш ефективно організовувати практичну діяльність, адекватно вибирати способи керування системними процесами і явищами.

Особливістю системного підходу до організації навчально-виховного процесу у вищій школі є принципи, тобто вихідні положення й основні правила діяльності з пізнання і перетворення системних об'єктів. Можемо виокремити принципи цілісності, комунікативності (зв'язку), структурності, керованості, цілеспрямованості. Склад компонентів системи, їхні властивості і взаємозв'язки обумовлює мета. Правильний вибір цілі є одним із головних умов успішного становлення виховної системи і подальшого її розвитку. При розробці цілей керівникам і педагогам необхідно пам'ятати про вимоги до цільових орієнтирів процесу виховання. Вони повинні бути: спрямовані на розвиток особистості, формування її інтелектуального, морального, комунікативного, естетичного і фізичного потенціалів; суголосні з інтересами і ціннісними установками держави і суспільства, відповідати особливостям вищого навчального закладу; конкретними, мати тимчасову визначеність, фінансові й інші ресурси для їхньої реалізації; забезпечені кадровими, матеріальними, фінансовими та іншими ресурсами для їхнього досягнення; гнучкими, тобто володіти при необхідності здатністю до коректування; діагностичними тощо.

Особливістю системного підходу є необхідність системного аналізу, системного синтезу та моделювання. Фахівець в області педагогічного менеджменту Ю.Конаржевський запропонував використовувати при вивченні систем навчання і виховання основні компоненти системного аналізу: морфологічний аналіз (дозволяє з'ясувати, з яких елементів складається

система); структурний (сприяє з'ясуванню внутрішньої організації системи, визначенню характеру зв'язків елементів, виявленню системостворюючих зв'язків і відносин); функціональний аналіз(спрямований на розкриття функцій системи в цілому і її окремих компонентів); генетичний(історичний) аналіз (дозволяє досліджувати зародження, становлення, подальший розвиток і перетворення системи). Тільки застосування всіх перерахованих компонентів системного аналізу сприяє формуванню системного знання про досліджувану систему.

Сутність методу системного синтезу полягає в спробі вченого і практика здійснити інтеграцію системних представлень про один і той самий об'єкт, отриманих при різних «зрізах» з цього об'єкта.

Під моделюванням теорії виховання прийнято розуміти метод пізнавальної і практичної діяльності, що дозволяє адекватно і цілісно відбити в модельних представленнях сутність, найважливіші якості і компоненти виховного процесу, одержати і використовувати нову інформацію про сьогодення і майбутнє.

Врахування особливостей здійснення системного підходу до організації навчально-виховного процесу у вищій школі, правильне здійснення перерахованих дій не тільки дозволяє сформувати науково обґрунтовані представлення про навчально-виховну систему вищої школи, але й сприяє успішній реалізації в наступній діяльності.

Список використаних джерел

1. Ананьин В., Уваркина О. Учебно-воспитательный процесс в современной высшей школе: системный подход/В. Ананьин, О. Уваркина// Військова освіта. - №1(27). – С.16-25.
2. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: Підручник/
А.М.Алексюк.– К.: Либідь, 1998. – 560 с.
3. Вища освіта в Україні: Навч. посіб./ В.Г.Кремень, С.М.Ніколаєнко. К.:Знання, 2005. – 188 с.
4. Гнезділова К.М., Касярум С.О. Моделі та моделювання у професійній діяльності викладача вищої школи: навч. посібник / К.М. Гнезділова, С.О. Касярум. – Черкаси: видавець Чабаненко Ю.А., 2011. – 124 с.

5. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття)”. – К.: Райдуга, 1994. – 62 с
6. Княжева І.А. Системно-діяльнісний підхід до організації навчального процесу в умовах модернізації вищої освіти / І.А. Княжева // Наука і освіта. – 2005. – № 7/8. – С. 25 – 27.
7. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі. – К.:Вища школа, 2000, – 210 с.